

УДК 65.011.4:658.87

Н.О. Власова, канд. екон. наук, проф.

О.А. Круглова, канд. екон. наук, доц.

Н.О. Гайдар, асист.

ЭФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ В СЕГМЕНТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТОВАРІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ГРУПИ

Подано результати порівняльної оцінки ефективності діяльності підприємств роздрібною торгівлю, що функціонують на ринку реалізації товарів продовольчої групи.

Представлены результаты сравнительной оценки эффективности деятельности предприятий розничной торговли, функционирующих на рынке реализации товаров продовольственной группы.

The results of comparative assessment of the effectiveness of retail trade enterprises activity operating at the foodstuff market are presented.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективна діяльність сучасних підприємств у довгостроковій перспективі та поточному періоді, забезпечення високих темпів їхнього розвитку й підвищення конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки значною мірою визначаються рівнем їхнього управління на основі оцінки результатів господарської діяльності. Незважаючи на розробки, що представлені у працях зарубіжних та вітчизняних учених, існує об'єктивна необхідність подальших досліджень та розвитку теоретичних й практичних засад у напрямку підвищення рівня обґрунтованості рішень з управління ефективністю в підприємствах торгівлі на основі розробки та запровадження у практичну діяльність відповідного методичного інструментарію. Значущим у прийнятті управлінських рішень є інформація щодо тенденцій розвитку визначеного сегменту споживчого ринку, що доводить актуальність проведення досліджень у даному напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляди з розвитку торгівлі України подано в рацях таких вітчизняних дослідників, як В.В. Апопій, І.О. Бланк, В.І. Блонська, Н.О. Власова, Н.О. Голошубова, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, В.С. Марцин, А.А. Садеков, Л.О. Чорна, Л.В. Фролова, та ін. Незважаючи на численні публікації, слід відзначити, що порівняльний аналіз розвитку підприємств роздрібною торгівлю знайшов не повне висвітлення в опублікованих працях, що зумовлює проведення відповідних досліджень із метою виявлення особливостей розвитку визначених сегментів споживчого ринку.

Мета та завдання статті. Метою статті є подання результатів дослідження ефективності функціонування підприємств, що функціонують у сегменті роздрібно́ї торгівлі товарами продовольчої групи. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність розробити систему показників оцінки ефективності господарської діяльності торговельного підприємства за урахування ресурсно-витратного та результатного підходів, на підставі якої в подальшому здійснено порівняльну оцінку функціонування крупних та дрібних підприємств роздрібно́ї торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання ефективності господарської діяльності підприємств роздрібно́ї торгівлі розглянуто за даними 27 підприємств, що реалізують товари переважно продовольчої групи. До вибіркової сукупності включено 11 підприємств у формі торговельних мереж національного та регіонального рівнів, та 16 господарюючих суб'єктів – дрібних підприємств торгівлі, що не є торговельними мережами. При цьому використано одиничні та узагальнюючі показники, що відображають ефективність використання ресурсів та ефективність окремих видів господарської діяльності.

Врахувавши характер змін товарообороту та фінансових результатів, у підсумку зроблено висновок про більш динамічний розвиток торговельних мереж порівняно з дрібними підприємствами. Вважаємо, що підґрунтям такої динаміки є не лише значний ресурсний потенціал крупних підприємств, але й більш високий рівень організації господарської діяльності, про що свідчать результати дослідження ефективності використання трудових, матеріальних та фінансових ресурсів по підприємствах вибіркової сукупності.

Щодо трудових ресурсів, то, незважаючи на негативні явища в економіці в останні роки, по торговельних мережах в цілому за 2007-2009 рр. спостерігається загальне зростання чисельності працюючих. Така тенденція має місце й сьогодні, про що зазначають вітчизняні спеціалісти з підбору персоналу. Після скорочень 2008-2009 рр., торговельні компанії, що втримали свої позиції на споживчому ринку, активізують діяльність у відповідних сегментах ринку, збільшуючи кількість торговельних точок та, відповідно, і працюючих у них. На відміну від торговельних мереж, за групою самостійних підприємств протягом усього аналізованого періоду відмічено скорочення чисельності працюючих. У цілому за 2007-2009 рр. за групою дрібних підприємств чисельність працюючих зменшилась на 22,0% проти їх зростання по торговельних мережах за аналогічний період на 1,7%. Результати розрахунку свідчать також про більш ефективне використання трудових ресурсів у торговельних мережах порівняно з дрібними підприємствами (табл. 1).

**Таблиця 1 – Ефективність використання основних фондів,
трудових та товарних запасів по групах підприємств
роздрібної торгівлі у 2007-2009 рр.**

Показник	Торговельні мережі			Дрібні підприємства		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Показники ефективності використання трудових ресурсів						
Товарообіг на одного працюючого, тис. грн/особа	415,3	530,0	545,9	188,6	229,0	304,0
Товарооборот на 1 грн. витрат на заробітну платню, грн/грн	33,9	34,0	38,6	23,4	23,3	26,6
Прибуток (збиток) на 1 грн витрат заробітної платні, грн/грн	1,0	-1,3	0,63	0,07	-0,49	0,10
Показники ефективності використання основних фондів						
Фондовіддача основних фондів, грн/грн	3,4	5,1	5,5	4,4	4,1	4,5
Фондоозброєність персоналу, тис грн/особа	86,3	85,6	82,6	35,6	46,1	55,9
Прибуток (збиток) на 1 грн основних фондів, грн/грн	0,14	-0,24	0,11	0,02	-0,10	0,02
Показники ефективності використання товарних запасів						
Оборотність товарних запасів, обороти	17,8	17,5	13,6	9,9	9,1	9,3
Тривалість обороту товарних запасів, дні	20,2	20,6	26,4	36,6	39,8	38,7
Прибуток (збиток) на 1 грн товарних запасів, грн/грн	0,64	-0,81	0,27	0,04	-0,23	0,04

Одним із чинників вирішення проблеми дефіциту персоналу торговельного підприємства є реалізація відповідної системи його матеріального стимулювання. У цьому сенсі, як роботодавці, більш привабливими виглядають торговельні мережі. Незважаючи на суттєве скорочення витрат на оплату праці у період 2008-2009 рр., за розрахунками, середня заробітна платня одного працюючого у торговельних мережах в 1,2...1,6 рази вище, ніж у дрібних підприємствах (12,3 проти 8,1 тис. грн. на рік/особа у 2007 р. та 14,1 проти 11,5 тис. грн. на рік/особа у 2009 р.). До того ж витрати на оплату праці більш високи-

ми темпами також зростають за групою торговельних мереж (117,2 проти 110,8% в цілому за 2007-2009 рр.).

За результатами порівняння показників ефективності використання основних фондів та товарних запасів зроблено висновок щодо більш ефективного використання матеріальної складової ресурсного потенціалу у підприємствах мережевої торгівлі порівняно з невеликими підприємствами. Виключення становить лише показник фінансового результату на одиницю основних фондів та товарних запасів у 2008 р. Разом із тим, дрібні підприємства не поступаються крупним у динаміці показників ефективності.

Специфічним ресурсом підприємства є фінансові ресурси, стан, динаміка, структура, розміщення яких, а також співвідношення між окремими елементами активів та пасивів свідчить про ефективність господарських рішень. За результатами аналізу балансових даних за період 2006-2009 рр. визначено загальну тенденцію до зростання майна та капіталу по підприємствах роздрібною торгівлі, що реалізують товари продовольчої групи. Хоча ланцюгові темпи змін активів по групах підприємств й зменшуються, проте в цілому вартість майна підприємств зростає. За аналізований період майновий потенціал збільшився у 2,5 рази – за групою торговельних мереж та у 2,0 рази – за групою підприємств, що не є торговельними мережами. За інших рівних умов така динаміка майна свідчить про розширення підприємствами обсягів господарської діяльності, та є позитивним моментом у розвитку підприємств роздрібною торгівлі, що реалізують товари продовольчої групи.

Враховуючи абсолютні значення коефіцієнтів автономії, фінансування, фінансової незалежності та покриття запасів власними оборотними коштами визначено нестійкий фінансовий стан у цілому за групами підприємств, що досліджено. Для групи дрібних підприємств характерним є більш низькі рівні коефіцієнтів автономії порівняно з групою торговельних мереж. Про посилення залежності підприємств даної групи від зовнішніх інвесторів та кредиторів свідчать також зниження коефіцієнта автономії (з 0,18 наприкінці 2006 р. до 0,11 наприкінці 2009 р.) та суттєве зростання коефіцієнта фінансування в динаміці (з 4,45 станом на кінець 2006 р. до 7,70 – на кінець 2009 р.). Щодо торговельних мереж, то, хоча за показниками автономії та фінансування, ситуація по них виглядає кращою ніж по дрібних підприємствах, проте, від'ємні значення коефіцієнта покриття запасів власними оборотними коштами, а також різке зростання їх у динаміці є негативною тенденцією для підприємств даної групи. Щодо коефіцієнтів платоспроможності то, порівнявши їх абсолютні величини, зроблено

висновок щодо різноспрямованості їх динаміки по групах підприємств (табл. 2).

Таблиця 2 – Показники фінансової стійкості та платоспроможності за групами підприємств роздрібної торгівлі у 2007-2009 рр.

Показник	Торговельні мережі				Дрібні підприємства			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Коефіцієнт автономії	0,30	0,35	0,20	0,21	0,18	0,21	0,15	0,11
Коефіцієнт покриття запасів власними коштами	-1,18	-4,80	-5,49	-3,70	-1,68	-0,86	-1,76	-2,07
Коефіцієнт абсолютної платоспроможності	0,34	0,25	0,06	0,09	0,07	0,29	0,48	0,59
Коефіцієнт проміжної платоспроможності	1,12	0,81	0,57	0,78	0,34	0,90	0,79	0,84
Коефіцієнт поточної платоспроможності	1,39	1,08	0,80	0,98	0,63	1,32	1,15	1,26

За аналізований період за групою торговельних мереж відмічено зниження, а за групою дрібних підприємств – підвищення усіх коефіцієнтів платоспроможності. Разом із цим, незважаючи на кризові явища, рівень показника поточної платоспроможності за групами підприємств у цілому відповідає, як загальноприйнятим стандартам, тобто знаходиться в межах від 1,0 до 2,0, так і близький до показника поточної платоспроможності, що склався в середньому по підприємствах роздрібної торгівлі за аналізований період (2006-2009 рр.).

Успішність просування підприємства на ринку знаходить відображення в показниках ділової активності та рентабельності. За результатами розрахунків зроблено висновок щодо різноспрямованої тенденції розвитку показників ділової активності по досліджуваних групах підприємств. За групою торговельних мереж спостерігається уповільнення оборотності окремих видів активів, а за групою дрібних підприємств – здебільшого прискорення (табл. 3).

Через збитки, що зафіксовано по групах у 2008 р. та 2009 р. очевидним є висновок щодо неефективного використання фінансових ресурсів у підприємствах роздрібної торгівлі в означені періоди часу. Проте, порівняння абсолютних значень та темпів змін показників рентабельності дозволяє зробити висновок щодо більш швидкого виходу з

кризової ситуації торговельних мереж, ніж дрібних підприємств. Підтвердженням цього динаміка абсолютних значень показників рентабельності активів та власного капіталу за групами підприємств у період 2008-2009 рр.

Таблиця 3 – Показники ділової активності та рентабельності за групами підприємств роздрібної торгівлі у 2007-2009 рр.

Показник	Торговельні мережі			Дрібні підприємства		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Період обороту необоротних активів, дні	199,2	226,9	239,2	95,5	106,1	112,8
Період обороту оборотних активів, дні	138,1	112,2	163,9	146,7	183,0	154,0
Період обороту кредиторської заборгованості, дні	66,3	66,1	87,1	114,0	104,6	79,4
Рентабельність необоротних активів, %	1,2	-17,3	-5,1	-5,6	-16,5	-4,3
Рентабельність оборотних активів, %	1,7	-34,9	-7,4	-3,7	-9,5	-3,2
Рентабельність власного капіталу, %	2,1	-42,2	-14,5	-11,2	-34,3	-14,0

Висновок щодо ефективності окремих видів діяльності у торговельних підприємствах зроблено на підставі дослідження показників ефективності закупівельної, торгово-операційної, управлінської та інших видів діяльності. Аналіз означених показників ефективності діяльності дозволив виявити граничні їх значення та характер динаміки за аналізований період як за сукупністю торговельних мереж так і за групою дрібних підприємств. Щодо граничних значень показників віддачі товарообороту та рентабельності окремих напрямів діяльності, то, за отриманих даних, в цілому по групах підприємств, визначено наступне. Для торговельних мереж більш високі показники віддачі товарообороту діагностовано за показником віддачі товарообороту на одиницю адміністративних витрат. Для дрібних підприємств характерно більш високі значення витратовіддачі по торговельно-операційній та іншій господарській діяльності. Щодо показників віддачі за прибутком, то більш високі показники діагностовано по торговельних мережах. За даними 2009 р. показник віддачі прибутку торговельних мереж перевищувала рівень дрібних більше ніж у 2,0...5,0 рази (табл. 4).

Таблиця 4 – Ефективність підприємств роздрібної торгівлі

за окремими видами діяльності

Показник	Торговельні мережі			Дрібні підприємства		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Ефективність закупівельної діяльності						
Товарообіг на 1 грн собівартості, грн/грн	1,48	1,49	1,49	1,39	1,40	1,38
Прибуток (збиток) на 1 грн собівартості, грн/грн	0,04	-0,06	0,02	0,004	-0,03	0,01
Ефективність торговельно-операційної діяльності						
Товарообіг на 1 грн витрат на збут, грн/грн	9,55	10,21	9,11	12,62	12,10	14,87
Прибуток (збиток) на 1 грн витрат на збут, грн/грн	0,28	-0,39	0,15	0,04	-0,25	0,06
Ефективність управлінської діяльності						
Товарообіг на 1 грн адміністративних витрат	20,7	24,24	22,39	19,0	18,03	18,55
Прибуток (збиток) на 1 грн адміністративних витрат	0,61	-0,92	0,37	0,06	-0,38	0,07
Ефективність іншої господарської діяльності						
Товарообіг на 1 грн. інших витрат, грн/грн	12,1	6,78	26,5	42,73	17,19	38,95
Прибуток (збиток) на 1 грн інших витрат, грн/грн	0,36	-0,26	0,43	0,13	-0,36	0,14

Одиничні показники, що представлено вище, відображають окремі аспекти господарської діяльності підприємств роздрібної торгівлі, що реалізують товари продовольчої групи, проте не надають узагальнюючої оцінки щодо ефективності такої діяльності. З огляду на зазначене, на додаток до часткових розглянуто найбільш узагальнюючі показники ефективності діяльності, а саме оборотність активів, витратовіддачу, а також показники рентабельності діяльності, витрат і активів (таблиця 5). Оцінка ефективності за величиною та динамікою узагальнюючих показників виявила більш високий рівень показників рентабельності у торговельних мережах порівняно з дрібними підприємствами (1,96 проти 0,54% за показником рентабельності діяльності за даними 2009 р.). Показники витратовіддачі за групами підприємств є близькими, оборотність активів має більш високі значення за групою дрібних підприємств.

Таблиця 5 – Узагальнюючі показники ефективності господарської

діяльності по підприємствах роздрібно́ї торгівлі за 2007-2009 рр.

Період	Оборотність ак- тивів, обороти	Витраговіддача, грн/грн	Рентабельність діяльності, %	Рентабельність витраг, %	Рентабельність ак- тивів, %
Торговельні мережі					
2007	1,17	0,99	3,61	3,57	6,68
2008	1,17	1,02	-4,64	-4,71	-5,74
2009	1,02	1,00	1,96	1,97	2,05
Дрібні підприємства					
2007	1,49	0,98	0,36	0,35	0,73
2008	1,25	0,97	-2,54	-2,47	-3,18
2009	1,34	0,97	0,45	0,44	0,64

Такі основні результати дослідження показників ефективності господарської діяльності по підприємствах роздрібно́ї торгівлі, що реалізують товари продовольчої групи.

Висновки. За результатами порівняльного аналізу показників ефективності використання трудових, матеріальних та фінансових ресурсів та ефективності функціонування по окремих видах діяльності встановлено значні переваги крупних підприємств роздрібно́ї торгівлі в організації діяльності та забезпеченні економічного розвитку порівняно з підприємствами роздрібно́ї торгівлі, що не входять до складу торговельних мереж.

Список літератури

1. Діяльність підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності у 2008 р. [Текст] : стат. зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2008. – 327 с.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© Н.О. Власова, О.А. Круглова, Н.О. Гайдар, 2011.